

LIKA APOSTOLOV CIRILA IN METODA V SLOVENSKI LITERATURI

Lika slovanskih apostolov Cirila in Metoda se pogosto pojavljata v priložnostnih slavospevih predvsem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in sploh ob raznih obletnicah in proslavah. Njuno poslanstvo v slovenski literaturi ni bilo tako odmevno kot npr. kmečki upori ali turški vpadi, verjetno zato, ker je zelo oddaljeno v času in tudi ni neposredno vplivalo na slovenski narod. Prej kot literarna lika sta Ciril in Metod postala simbolični figuri narodnega preroda, ki so ju kulturni in politični delavci obujali v kritičnih trenutkih naše zgodovine, še posebno po izidu enciklike *Grande munus* papeža Leona XIII., ko ju je začela uradno praznovati tudi katoliška cerkev.

The apostles of the Slavs, Cyril and Methodius, appear as literary figures in many occasional encomia (esp. in the 1880s). But they have found in Slovene literature a lesser echo than, say, the peasants' revolts or Turkish raids, probably because their mission was undertaken in the remote past and has not had a direct influence on the Slovene nation. Rather than literary figures, Cyril and Methodius became figures symbolizing national rebirth, to be evoked in the critical periods in Slovene history, especially after Pope Leo XIII's encyclical *Grande munus*, when the Catholic Church began officially to commemorate Cyril and Methodius.

Literarna dela, v katerih nastopata slovanska apostola, so redka. Kljub nenadomestljivi vlogi, ki sta jo opravila neposredno in posredno pri pokristjanjevanju Slovanov, in kljub bivanju na Koceljevem dvoru na vzhodnem robu slovanskega ozemlja, njuna lika v slovenski besedni umetnosti nista vzbudila velikega odziva. In vendar je bilo njuno življenje ne samo zanimivo, temveč tudi polno dramatičnih doživetij, ki bi lahko nudila hvaležno snov predvsem za odrske uprizoritve.

Vzrok, da njuna lika nista navdihovala naših literatov, je iskati verjetno v dejstvu, da sta živela v zelo oddaljenem času, ki se našim ljudem ni tako globoko in tragično zarezal v spomin kot npr. kmečki upori ali turški vpadi. Literarna dela, ki govorijo o svetih bratih, so nastajala predvsem ob pomembnih obletnicah njunega rojstva in smrti, zlasti še v osemdesetih letih prejšnjega stoletja po objavi enciklike *Grande munus* papeža Leona XIII., s katero ju je začela katoliška cerkev uradno praznovati. Ob takih prilikah se je tovrstna literatura razbohotila, vendar je bila bolj odraz politične volje kot pa ustvarjalnega navdiha. Ciril in Metod sta postala v določenih političnih trenutkih simbola slovanske politične neodvisnosti in samostojne slovanske kulture. Prisivajali so si ju domala vsi slovanski narodi, naj je bila njihova zgodovina še tako malo povezana z njunim poslanstvom. Njuno delo so proučevali zgodovinarji, jezikoslovci, raznovrstni raziskovalci, po njiju so imenovali kulturna društva in organizacije narodnoobrambnega značaja.

V slovenskem slovstvu je ista usoda kot sveta apostola doletela tudi slovanske kneze Rastislava, Svetopolka, Koclja in druge osebnosti (npr. nemškega škofa Vihinga), ki so takrat vplivale na pokristjanjevanje Slovanov. Tudi te like odkrivamo, razen redkih izjem, v priložnostnih hvalnicah ob obletnicah prihoda sv. bratov na Moravsko, Metodove, Cirilove smrti itd., vendar je takih pesniških prispevkov skoraj desetkrat manj kot tistih, ki so posvečeni Cirilu in Metodu.

Bolj malo je povesti, romanov ali pa dramskih del, ki se ukvarjajo z zgodbo slovanskih apostolov in njihovih sodelavcev. Največ je slavospevov, zlasti iz prejšnjega stoletja, razpršenih po takratnih revijah in časopisih, predvsem Zgodnji danici, pa tudi npr. Ljubljanskem zvonu in Slovenskem narodu. Tovrstnih hvalnic in prigodnic je prek petdeset; pisali so jih večinoma avtorji, ki so nekoliko odmaknjeni slovenskemu širšemu občinstvu, po večini manj znani kulturni delavci, laiki in duhovniki. Zasedimo seveda tudi nekaj častnih izjem, npr. Levca, Aškerc, Gregorčiča, Preglja. Skoraj vse te pesmi so domoljubno obarvane, zgodba svetih bratov je le pretveza za prikaz takratnih družbenih in političnih razmer. Razporedili jih bomo najprej kronološko, zaustavili pa se bomo nato pri tistih, ki se odlikujejo po kaki izvorni vsebinski ali oblikovni potezi.

Pesniški prvenec predstavlja kratek epigram *Jakoba Zupana* v 3. zvezku Kranjske čbelice iz l. 1832: Ciril in Metod Slovence učista. Sledijo:¹

- 1847 *Peter Hitzinger*, V spomin sv. Cirila in Metoda. N 5 (1847), 10, 37 (P. H.).
 1856 *Vojteh Kurnik*, Kralj Rastislav. ZD 9 (1856), 14, 61—62; 15, 65—66; 16, 69.
 1860 *Matija Majar*, Slava spevana svetima apostoloma slovenskima Cirilu i Metodu. N 18 (1860), 1, 1.
 1863 *Janez Bilc*, SS. Cirilu in Metodu. N 21 (1863), 10, 73.
Anton Umek Okiški, Slovanska tisučletnica. ZD 16 (1863), I.
Fran Levec, Spomin na tisučletno slavnost slovanskih aposteljnov sv. Cirila in Metoda. UT 3 (1863), 6, 81.
Peter Hitzinger, S. Ciril in Metod. Domač koledar slovenski 1863, 115.
 1864 *Jožef Virk*, Cvetlica sv. Cirilu in Metodu. Koledarček Družbe sv. Mohorja, 1864, 83—84.
Fran Levec, Sv. Cirilu in Metodu. UT 4 (1864), 6, 85 (Mirko Zorin).
 1865 *Luka Jeran*, Med in pelin. Tri solze kralja Rastislava o pogledu v prihodnost. ZD 18 (1865), 20, 161 (S.-v.).
 1866 *Fran Levec*, Spomin ss. Cirila in Metoda. UT 6 (1866), 6, 85.
Isti, V god ss. Cirila in Metoda. ZD 19 (1866), 8, 57 (Fr. L.).
Isti, Svetopolk in njegovi sinovi. Slovenski glasnik 9 (1866), 10, 353.
 1877 *Luka Jeran*, SS. Ciril in Metod. ZD 30 (1877), 12, 94.
 1881 *Janez Bilc*, SS. Cirilu in Metodu (Cerkvene himne I—II, Sedibus coeli nitidis, Lux o decora patriae). ZD 34 (1881), 23, 177.
 1883 *Anton Aškerc*, Svetopolkova oporoka, LZ 3 (1883), 3, 145—147 (Gorazd).
 1885 *Ivan Jenko*, Rastislav. Kres 5 (1885), 6, 290—291 (Mirko).
Božidar Flegerič, Slavospev sv. Cirilu in Metodiju. Slovenski narod 18 (1885), 164, 1—3.
Frančišek Krek, Borisov krst. Vrtec 15 (1885), 8, 144—145.
Andrej Kalan, Apostolu Metodu. Glasi katoliške družbe 19 (1885), VIII.
France Krek, Metod na Cirilovem grobu. Prav tam, 106—107.
Janko Krek, Glas nad Velehradom. Prav tam, 117, 118 (J. K.).
 1886 *Simon Gregorčič*, Blagovestnikom. Slovan 3 (1886), I, 3—4.
Aleš Ušeničnik, Rastislavova smrt. Domače vaje 17 (1886—87), 6, 61—62.
 1888 *Fran Gestrin*, Vihing. LZ 8 (1888), 3, 65 (Zorislav).
 1890 *Anton Medved*, Sveta brata: I Rostamila, II Slovensko pismo, III Cirilova smrt, IV Smrti prerok. Dom in svet 3 (1890), 6, 161; 10, 306; 11, 321; 12, 353 (A. M.).
 1892 *Franjo Neubauer*, Družbi sv. Cirila in Metoda. Mir 11 (1892), 29, 124.
 1901 *Matvej Andrejevič Ternovec*, Pesem med obednjo na čast svetemu Kirilu in Metodu. ZD 54 (1901), 38, 297—298 (Matej Andrejevič).
Franjo Neubauer, Vihar. Mir 20 (1901), 27, 105.
 1903 *Ivan Pregelj*, Sveta brata Ciril in Metod. Danica 1 (56) (1903), 25, 193 (Cirilov).

¹ Okrajšave: CF = Cvetje z vrtov svetega Frančiška, KB = Kraljestvo božje, LZ = Ljubljanski zvon, N = Novice, S = Slovenec, UT = Učiteljski tovariš, ZD = Zgodnja danica.

- 1904 *Alojzij Merhar*, 5. VII. Slovanskima blagovestnikoma 1904. Danica 2 (57) (1904), 26, 200 (Miroslowski).
- 1910 *Eostahij Berlec*, Slava Cirilu in Metodu. Naš dom 10 (1910), 13, 195 (Brojan).
- 1918 *Eostahij Berlec*, Občutje na praznik sv. Cirila in Metodija. CF 35 (1918), 7/8, 185 (P. Evstahij).
- 1919 *Eostahij Berlec*, Apostola Slovenov. CF 36 (1919), 7, 113 (P. Evstahij).
- 1925 *Simon Gregorčič*, O sv. Cirila in Metoda godu. Koledar Goriške Matice 1925, 28 (iz pesnikove zapuščine).
- 1927 *Jože Pogačnik*, Naš duhonosec. KB 4 (1927), 1, 9—10.
Silvin Sardenko, Cirilova slovesna molitev 14. februarja 869. KB 4 (1927), 2, 30.
Isti, Ciril-Metodov mladi rod (Nova budnica v spomin 1100 letnice rojstva sv. Cirila za dvoglasni zbor s klavirjem ali harmonijem — uglasil Stanko Premrl). Vrtec 58 (1927/28), 1, 7.
- 1934 *Franjo Neubauer*, Slovanski praznik. S 62 (1934), 149, 3.
Isti, Slovanska apostola. Bogoljub 32 (1934), 7, 152.
Isti, Najdražji zaklad. Prav tam.
- 1936 *Joža Vovk*, Himna sv. Cirilu in Metodu. Domoljub 49 (1936), 27, 401.
- 1937 *Leopold Stanek*, Sv. Ciril in Metod. Ave Maria 29 (1937), 7, 17.
- 1938 *Franjo Neubauer*, Sv. Ciril in Metod. Vigred 16 (1938), 7, 244.
Isti, Sv. Cirilu in Metodu. S 66 (1938), 151, 5.
- 1940 *Griša Koritnik*, V spomin solunskih bratov. Jutro 21 (1940), 154, 3.
- 1953 *Franč Sekovanič*, Iz cikla »Naša blagovestnika«: Uslišana prošnja, Sveta brata, Vladiki Cirilu-sejavcu, Metod ni umrl. Organizacijski vestnik Cirilmetodij-skega društva katoliških duhovnikov LR Slovenije 4 (1953), 1/2, 374—350.
- 1963 *Vinko Beličič*, Beseda — bratska vez. KB 1963, 32.
- 1958 *Aleksej Markuža*, Sv. Cirilu in Metodu. Prav tam, 35.
- 1985 *Albert Miklavc*, Sveti Metod. Mladika 1985, 5/6, 65.
Isti, Hvala, sveti Metod. Prav tam, 67.

V tem pisanem številu priložnostnih hvalnic in krajših epskih pesmi, ki so po vsebini in obliki precej sorodne in se izgublajo v anonimnosti, se bomo ustavili samo pri kolikor toliko izvornih. Zanimivosti med starejšimi slavo-spevi sta Slava Cirilu in Metodu (N 1860) M. Majarja, napisana v latinici in cirilici, in J. Bilca prevod dveh cerkvenih himn iz latinščine (Sedibus coeli nitidis, Lux o decora patriae, ZD 1881), ki jih pripisujejo papežu Leonu XIII. Veliko prigradnic v čast slovanskima apostoloma je pisal F. Neubauer. Objavljal jih je od devetdesetih let prejšnjega stoletja do sredine tridesetih. Med vsemi je še najbolj uspela Vihar (Mir 1901) rodoljubnega značaja. Vihar predstavlja pretečo germanizacijo. V stiski se mladi rod zateka na Ciril-Metodov praznik k molitvi k slovanskima apostoloma. Med hvalnicami manj znanih avtorjev je omembe vredna Pesem med obednjo na čast svetemu Cirilu in Metodu (ZD 1901) M. A. Ternovca; njeni odlomki so poimenovani in prirejani po delih sv. maše (Uvod, Slava, Blagovest, Vera, Darovanje, Povzdiganje, Povzdignjenji, Jagnje božje, Pričest, Zvršetek). S Ciril-Metodovo tematiko se je ukvarjal med drugimi pesniki tudi Alojzij Merhar (Silvin Sardenko), in sicer od začetka stoletja; konec dvajsetih let je njegovo budnico v spomin na 1100-letnico rojstva sv. Cirila (Ciril-Metodov mladi rod) Stanko Premrl uglasil za dvoglasni zbor s klavirjem ali harmonijem (Vrtec 1927).

Vendar je med manj znanimi imeni zaslediti tudi priznane osebnosti. Tako odkrijemo l. 1866 v Slovenskem glasniku pesem Svetopolk in njegovi sinovi izpod peresa Frana Levca na isto temo, ki jo bo povzel približno dvajset let kasneje Anton Aškerc (LZ 1883) v Svetopolkovi oporoki. Svetopolkovi sinovi Mojimir, Svetopolk in Zobor prelomijo prisego, ki so jo dali umirajočemu očetu Svetopolku: da bodo vedno složni. Vname se bratomorna vojna in kazni

za prelomljeno prisego bo še poznim rodovom — tujčev jarem. Tako Levec kakor Aškerc navajata kot prisposodbo bratske sloge butaro palic, ki je sovražnikova roka ne more uničiti, medtem ko se posamezne palice takoj zlomijo.

V 1880. letih je nastala tudi ena najpomembnejših pesmi v čast sv. Cirilu in Metodu: Gregorčičeva Blagovestnikom (Slovan 1886). Avtor nazorno podaja razliko med načinom pokristjanjevanja nemških misijonarjev in slovanskima blagovestnikoma. Takole opisuje tuje misijonarje:

A ko so krst zvršili
Naš dom je bil in tuji meč krvav,
A križ? Nanj dedov so prostost pribili.

Ni treba posebej poudarjati bridke resnice, ki zveni v teh besedah. Slovani so padali pod sužnji jarem pokristjanjujočih jih narodov. Konec te pesmi je postal geslo Družbe sv. Cirila in Metoda:

Oj, hvala vama iz srcá,
solunska sveta brata dva,
ki delo to sta izvršila,
ki dede sta tako krstila,
ki jezik naš branila sta!
Oj, hvala vama iz srca,
solunska sveta brata dva.

Vendar je znal biti Gregorčič tudi hudomušno razpoložen, kakor kažejo verzi ob godu obeh svetnikov, objavljeni 1925 iz pesnikove zapuščine:

Kaplane le prekladajte,
pustite v miru pa svetnike;
v škofiji modro vladajte —
na nebu niste še vladike.

Med krajšimi epskimi pesmimi je treba omeniti ciklus štirih pesmi Sveta brata, ki ga je objavil Anton Medved v Domu in svetu 1890. Še najbolj uspela je pesem Rostamila, kjer pesnik kaže pokristjanjenje Moravanov na zelo izviran način. Svetopolkova sestra Rostamila izubi glas, Ciril in Metod prideta na dvor, in ko ji izročita prstan sv. Klementa, Rostamila ozdravi in Moravani se pokristjanijo.

Zanimiva je tudi prigodnica Ivana Preglja (Danica 1903), spisana za god svetih bratov (5. jul. 1903). Mati Cirila in Metoda obžaluje, da odhajata iz domovine; ne izpolni se ji niti želja, da bi bila vsaj pokopana v domovini. Toda pesnik pravi:

Za tvoja velika sinova
premajhna sta le dva grobova.
Karkoli bije src slovanskih,
grobov je njima izkopanih
in toliko je na grobovih
ljubečih jima lučic vžganih.

Dramski prispevki na Ciril-Methodovo tematiko so zelo skromni in so nastali večinoma ob obletnicah Metodove smrti ali prihoda svetih bratov na Moravsko. Prvega najdemo v Glasih katoliške družbe l. 1885 v posebni številki, posvečeni tisočletnici Metodove smrti. Teh nekaj strani (12—21) izpod peresa Janka

Kreka opisuje boj med dobrimi duhovi, ki žele pokristjaniti Moravane, in zlimi duhovi, ki jih silijo k poganskim obredom. Na obzorju se pojavita Ciril in Metod, zaprepadena od daleč sledita dogajanju ob poganskem žrtveniku in pri-sežeta, da bosta v najkrajšem času spreobrnila moravsko ljudstvo.

Ta dramski prvenec je zares v vsakem oziru zelo skromen. O prvi drami lahko spregovorimo šele 60 let kasneje ob delu Stanka Cajnkarja Sloven iz Petovije (Slike iz zgodovine Slovenov v 9. stoletju) (Nova pot št. 10—11—12, 1954, 408—464). To je pravzaprav le dramatizacija Cajnkarjeve povesti Sloven iz Petovije (Celje, 1955, 106. zv. Slovenskih večernic). Tudi ni prava zgodba o Cirilu in Metodu, toda veliko je v njej spominov nanju in na njuno poslanstvo. Dogodki so pomaknjeni v leta neposredno po Metodovi smrti. Gre za opis družinske tragedije ptujskega gospoda Radogosta, ki ga žena Bavarka Edeltruda izda bavarskemu kralju Arnulfu, češ da rovavi proti Frankom. Njena domneva je resnična, izhaja pa iz globokega nerazumevanja v zakonu med Bavarko in Slovanom, pa tudi iz ljubosumnosti, ker jo je Radogost prevaral z neko slovensko tlačanko in imel z njo sina Rastislava. Radogosta zaradi vele-izdaje obsodijo na dosmrtno ječo, kar privede družino do popolnega razdora. Edeltruda s hčerko Milrado ostane na petovijskem gradu, nezakonski sin Rastislav pa se mora umakniti z zaročenko Vesno in teto Zivo. Sanj o veliki slovanski državi (v zaroto proti frankovskemu kralju Arnulfu je bil posredno vpleten tudi knez Svetopolk) je tako konec. Celotna drama je prepletana s spomini ne samo na Cirila in Metoda, temveč tudi na kneza Koclja, zaročenca Radogostove sestre Žive. Drama je snovno in tudi z zgodovinskega stališča zelo zanimiva; vendar dramatizacija ni vedno uspela. Zelo prijetno je vzdušje med nekaterimi družinskimi člani, pogovori pa postanejo dolgovezni in bolj primerni za povest v prozi, ko se dotaknejo zgodovinske snovi, čeprav je ta vedno znanstveno dokumentirana.

Kratek dramski prikaz (bolje rečeno, kratko zborna recitacijo) je objavil v Kraljestvu božjem (21/1963, 34—36) Stanko Janežič (pod naslovom Slovanska apostola) ob 1100-letnici prihoda sv. bratov med Slovane. Zbor fantov in deklet izmenično slavi slovanska apostola pod vodstvom zborovodje. Slog in oblika spominjata nekoliko na zborne odlomke v grški tragediji.

Med proslavami ob 1100-letnici Metodove smrti l. 1985 zasledimo tudi dramo Blagovestnika z vzhoda, ki jo je napisal Ivan Artač, izdalo in založilo pa Apostolstvo sv. Cirila in Metoda v Trstu. Drama je bila slovesno uprizorjena 5., 6. in 7. julija 1985 na Repentabru pri Trstu. V celoti se odvija v Velehradu na Moravskem nekako od l. 862, tik pred prihodom svetih bratov na Moravsko, do Metodove smrti 885. Poleg Cirila in Metoda nastopajo med zgodovinsko znanimi osebami knez Rastislav ter Metodova učenca Kliment in Gorazd. Zgodovinska snov se opira na knjigo Frana Grivca Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod (Mohorjeva družba, Celje, 1963), da pa drama ni zgolj suhoparno posnemanje Grivčevega znanstvenega dela, občutimo predvsem v vmesnih prizorih, ko sta sv. brata že odpotovala v Rim. Takrat zaslutimo vso zaskrbljenost Rastislavovih družinskih članov zaradi nesreče, ki je doletela njihovo družino, in zaradi žalostnih novic, ki prihajajo iz Rima ob Cirilovi smrti in kasneje iz Metodovega ujetništva v nemški ječi.

Najdaljše odrsko delo, drama Metoda Turnška Zvezdi našega neba Konstantin in Metod (Celovec, 1966), je nastalo v pokoncilskem duhu, kot pričata posvetitvi papežema Janezu XXIII. in Pavlu VI. Doživelo je tudi prevod

v nemščino: *Licht und Wort, Kulturträger aus dem Osten Konstantin und Methodios, Übersetzung von Bernard Strauss, Maribor, 1974*. Delo bi zahtevalo posebno študijo o vseh zgodovinskih momentih, ki jih je avtor vnesel v ta snovno zanimivi, a z dramaturškega vidika težko izvedljiv dramski prikaz. Vsako od 21 slik sestavlja precejšnje število prizorov, besedila je nad 150 gosto tiskanih strani. Zajeta je ne samo celotna zgodba sv. bratov, temveč celo zgodba njunih učencev in zgodovina pokristjanjenja dobršnega dela takratnega slovanskega ozemlja. Prav prenatrpanost snovi preprečuje, da bi bil ta dramski scenarij odrsko delo v pravem smislu besede, saj je mestoma precej razvlečen, predvsem proti koncu. Očitno je bil glavni avtorjev namen prikazati Cirila in Metoda kot osnovno gibalno pokristjanjevanja pri Slovanih. Vse se vrta okrog njiju, bodisi da je to z zgodovinskega stališča utemeljeno ali ne. Avtor npr. navaja več slovanskih knezov, ki jih nadškof Metod pokristjani: zgodovinsko upravičen je krst češkega kneza Borivoja in njegove žene Ljudmile, neutemeljeno pa je postavljati v isti čas preobrazbo poljskega kneza Mieszka, ki se je spreobrnil po poroki s češko kneginjo Dobravo dobro stoletje kasneje. Med več pesniškimi trenutki sta posebno ganljiva prizora Cirilove in Metodove smrti. Obema se prikažejo v poslednjih trenutkih prijatelji, ki so umrli mučeniške smrti za krščanstvo. Konstantinu, ki se je v zadnjih tednih svojega življenja umaknil kot menih pod imenom Ciril v grški samostan sv. Praksede v Rimu, se prikaže v slavnostnem spremstvu sam sv. Klement, čigar relikvije so slovanskima apostoloma odprle vrata v Rim. Umirajočega Metoda pa tolažijo drug za drugim slovanski knezi, ki so darovali življenje za idejo svetih bratov (Rastislav, Kocelj), in nazadnje tudi brat Konstantin.

Kakor dramska dela, tako so tudi povesti in romani na temo slovanskih apostolov precej redki in nastali pretežno ob pomembnejših obletnicah njunega življenja in delovanja. Tako jee nastal tudi zadnji roman, *Zore Piščane Slovanska blagovestnika* (Goriška Mohorjeva družba, 1985). Tesno se naslanja na Grivčevo knjigo *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod* (Mohorjeva družba, Celje, 1963) ne samo glede zgodovinskih informacij, temveč sledi brez odmikov tudi kronološkemu zaporedju dogodkov. Premalo je domišljijskih elementov. Bralec, ki je kolikor toliko seznanjen z življenjem in delom svetih bratov, bo zaman iskal strani, ki bi poživile fabulo ali ga presenetile. Po drugi strani si avtorica dovoljuje precej naivne odmike od zgodovinske stvarnosti, posebno z likom Slovanke Zvezdane. Ta mladenka živi v okolici Soluna in goji globoko skrito ljubezen do Konstantina filozofa, ki po svoje tudi ni ravnodušen do Zvezdane, vendar ostaja njuna vez v mejah poduhovljenega prijateljstva. Prav to prijateljstvo povzroči, da se Konstantin s tako vnemo zavzame za Slovane. Težko je sicer določiti, kaj si pisatelj pri zgodovinskem romanu lahko dovoli in česa ne. Podajanje zgolj kronoloških podatkov je precej suhoparna naloga, po drugi strani pa morajo biti fantazijski momenti kolikor toliko upravičeni. Slovanka Zvezdana prav gotovo ni bila potrebna za podrobnejšo osvetlitev Konstantinovega lika.

L. 1962, natanko 1100 let po tem, ko je postal Kocelj mejni grof Spodnje Panonije, je izšel pri Pomurski založbi v Murški Soboti roman o Kocelju izpod peresa Oskarja Hudalesa. Obširni roman v dveh delih Med dvema svetovoma je prepričljiv opis notranjih bojev, ki jih doživlja knez Kocelj, razprt med starim in novim svetom, ki ga vnašata v njegovo kneževino slovanska blagovestnika. Odločitev za slovanski kulturni svet uniči njegovo družinsko srečo.

Žena Dražena se ne more otresti vpliva salzburške duhovščine in ga zapusti z obema hčerkama. V Kocljevo osebno tragedijo se vpleta svojevrstna zgodba pridvornega hlapca Rogiča, ki si s svojim pogumom in odločnim značajem popolnoma pridobi Kocljevo zaupanje in se oženi z njegovo sestro Tunco. Zelo prepričljiva so tudi razglabljanja o slovanskem poganskem svetu, ki se upira novi veri. Zanimivi so liki versko zakrknjenih Slovanov, ki se ne morejo odpovedati veri svojih prednikov, pa so v svojem bistvu tako pošteni, da za svojega gospodarja Koclja žrtvujejo življenje, čeprav je kristjan in jih priganja, naj sprejmejo novo vero. Roman Oskarja Hudalesa, tudi z zgodovinskega stališča neoporečno dokumentiran, imamo lahko za najboljšo daljšo prozo na Ciril-Methodovo tematiko.

Izjemo predstavlja morda Jurčičev nedokončani zgodovinski roman Slovenski svetec in učitelj, ki ga je po pisateljevi smrti prvič objavil Fran Levec v LZ 1886.² Danes lahko rečemo, da je to Jurčičevo najobširneje zasnovano delo, na katero se je zelo intenzivno pripravljaj ob zgodovinskih virih. Verjetno ga je hotel objaviti za tisočletnico Metodove smrti 1885, a mu je prezgodnja smrt prekržala načrte. Bogato gradivo, ki je nastajalo od 1878 do pisateljeve smrti, se je v celoti ohranilo. V zapuščini je natanko zabeležen načrt romana, toda ne do konca. Iz gradiva izhaja, da je hotel pisatelj povečati Metodov uspeh, obenem pa v dramatični luči osvetliti razdor med njim in Svetopolkom. Zato je v zgodbo vpletel nesrečno ljubezen Grimislave, Slovenke z Vrhniko na pol obrske krvi, ki jo v verski vnemi zavrže Strahomer, bodoči Metodov naslednik Gorazd. Izguba zaročenca Strahomera-Gorazda zaneti v Grimislavinem srcu strašno sovraštvo do krščanstva in Metoda. Iz ohranjenega gradiva slutimo, da bo postala kasneje Grimislava Svetopolkova ljubica in da bo v njem zanetila mržnjo do Metoda. Spor med Svetopolkom in Metodom se bo zaostрил, ker bo cerkveni dostojanstvenik nastopil proti Svetopolkovemu pregrešnemu razmerju s poganko, ki je med drugim uničila knezov zakon. — Za objavo je Levec razdelil nedokončano snov v 16 poglavij. V nekaterih zablestih vsa Jurčičeva epska sila, posebno kadar opisuje preprosto ljudstvo. Toda kakor se izkaže mojster v opisovanju izmišljenih ljudskih junakov, tako njegova pisateljska sila ugasne, ko se začneja poglobljati v zgodovinske osebnosti. Takrat postane pripoved suhoparna in včasih ima bralec občutek, da stoji pred poglavjem iz zgodovinskega učbenika. Jurčičevemu nedokončanemu romanu lahko očitamo predvsem to, da domišljije ni znal organsko povezati z zgodovinsko snovjo. Vendar pri tem ne smemo pozabiti, da mu je smrt iztrgala pero iz rok in da bi bila drugače povest objavljena v izpiljeni obliki. Kljub temu preveča celotno povest dognana umetniška sila in ne motijo niti zgodovinski spodrsrljaji, pravzaprav Jurčičevi originalni in verjetno zavestni odstopi od zgodovinske snovi. Gorazda spremeni npr. v Slovenca Strahomerja z Vrhniko, privede Metoda v Salzburg čez Ljubljano itd. Zelo verjetno je uvedel te spremembe, da bi slovenskemu bralec snov podomačil. Prav zato so osebe v romanu tako polnokrvne kljub vsebinskemu fragmentarnemu mozaiku. Odmiki od zgodovinske resničnosti so pri pisatelju, ki je ustvarjalec v pravem pomenu besede, minimalnega pomena. Važno je le, kako pisatelj zgodovinsko snov pregnete, da se nam pokaže v pravi umetniški luči.

² Za natančnejše informacije gl. *Mirko Rupel*, Josip Jurčič — Zbrano delo VIII, Ljubljana, 1957, str. 266—281.

RIASSUNTO

La missione dei SS. Cirillo e Metodio non si può certamente definire un motivo ispiratore molto frequente presso i letterati sloveni. La maggior parte dei lavori che si ispirano alle figure dei due santi sono dettate da ragioni occasionali in coincidenza degli anniversari della nascita e della morte di Cirillo o di Metodio oppure della missione dei fratelli di Salonicco in Moravia ed in Pannonia. Molto numerose sono in questo senso brevi liriche in onore dei due santi negli anni Ottanta del secolo scorso dopo la pubblicazione dell'enciclica *Grande munus* di papa Leone XIII con la quale furono riconosciuti ufficialmente dalla Chiesa cattolica. Autori di queste poesie occasionali furono per lo più letterati che oggi si perdono nell'anonimato, sebbene possiamo annoverare anche poesie degne di nota, scritte da autori quali Gregorčič, Aškerc, Levec, Medved, Pregelj. Molto modesta è la produzione drammatica che trae ispirazione dalle figure dei due santi. Il lavoro più ampio in questo settore è quello di Metod Turnšek *Zvezdi našega neba*, troppo lungo per un'efficace rappresentazione drammatica. Fra i romanzi sono invece degni di nota *Med dvema svetovoma* di Oskar Hudales e *Slovenski svetec in učitelj* di Josip Jurčič. Il primo, scritto in un momento di particolare entusiasmo dopo il Concilio Vaticano II s'ispira alla figura del principe Kocelj, il secondo pur essendo stato pubblicato in forma incompleta dopo la morte dell'autore, rispecchia pur nella fedeltà delle fonti storiche anche parecchi motivi originali che ne avrebbero fatto un romanzo particolarmente interessante ed uno dei più riusciti sulle figure dei due santi, se il destino non avesse prematuramente posto fine ai piani dello scrittore.